

ПРАБЛЕМА ВЫЯЎЛЕННЯ ФАНЕТЫЧНЫХ АСАБЛІВАСЦЯЎ БЕЛАРУСКАГА ГУТАРКОВАГА МАЎЛЕННЯ

Сёння беларускае гутарковае маўленне ўсё больш актыўна даследуецца. Гэта, па-першае, звязана з праблемай білінгвізму, якая існуе ў нашай краіне, а па-другое, — з неабходнасцю распрацоўкі сучасных сродкаў абароны персаналізаванага доступу да інфармацыйных сістэм і стварэння іншых складаных сістэм камп'ютарнага аналізу і сінтэза вуснага маўлення на беларускай мове. Аналіз спантанага маўлення носбітаў беларускай мовы дае магчымасць убачыць рэальную карціну яе функцыянавання, вызначыць тэндэнцыі і спрагназаваць далейшы стан. Але вывучэнне гутарковага маўлення можа служыць і іншым задачам.

Разгляд маўлення асобнага чалавека дае матэрыял для аналізу адхіленняў ў вымаўленні гукаў ці іх спалучэнняў у пэўных пазіцыях. Прааналізаваўшы памылкі ў маўленні чалавека, часам можна атрымаць пра яго пэўную інфармацыю, такую, напрыклад, як вобласць ці, нават, раён, з якога паходзіць чалавек. Але на сённяшні дзень з'яўляюцца праблемы, вырашэнне якіх патрабуе дэталёвага разгляду вуснага маўлення асобы на ўсіх узроўнях мовы. Так, пры правядзенні крыміналістычнай экспертызы гукапісу, дзе трэба даць адназначны адказ ці прысутнічае голас пэўнага чалавека на фанаграме, недастаткова толькі слыхавога ўспрыняцця і параўнання спрэчнай фанаграмы з узорнай. Аналіз на фанетычным узроўні дае магчымасць выявіць індывідуалізаваныя прыкметы вымаўлення, якія дазваляюць ідэнтыфікаваць моўцу.

Безумоўна, працэс даследавання вуснага маўлення па фанаграмах з'яўляецца цяжкім і доўгім працэсам. На сённяшні дзень няма прымальных па надзейнасці і дакладнасці аўтаматычных сістэм маўленчага распазнавання на матэрыяле беларускай мовы. Гэта задача патрабуе свайго вырашэння, але пачаць над ёй работу трэба з вызначэння тых паказчыкаў, якія дапамогуць выявіць агульныя і прыватныя прыкметы.

Такім чынам, праблема выяўлення фанетычных асаблівасцяў беларускага гутарковага маўлення з'яўляецца актуальнай і патрабуе вырашэння.

Для вырашэння пазначанай праблемы выяўлення фанетычных асаблівасцяў беларускага гутарковага маўлення неабходна зрабіць наступныя асноўныя крокі:

- 1) прааналізаваць сучасны стан беларускага гутарковага маўлення;
- 2) сабраць і апрацаваць зыходныя матэрыялы для правядзення даследавання, у асноўным у выглядзе аудыязапісаў (фанаграм);
- 3) саставіць фанетычную карту, у склад якой неабходна ўнесці поўны спіс фанем сучаснай беларускай мовы як нормы (паводле Беларускай граматыкі 1985 г.);
- 4) запоўніць табліцу на аснове аналізуемай фанаграмы;
- 5) апрацаваць вынікі пры дапамозе статыстычных метадаў і камп'ютарных тэхналогій.

Як пазначана вышэй, для правядзення даследаванняў бачыцца мэтазгодным стварэнне табліцы (дадатак 1), якая будзе змяшчаць нормы вымаўлення галосных і зычных гукаў, а таксама некаторыя іх спалучэнні. У гэтай табліцы будуць фіксавацца выяўленыя адхіленні ад нормы з прыкладамі, а таксама адзначацца агульная колькасць ужывання па пэўнай пазіцыі, колькасць ужыванняў у адпаведнасці з нормай і колькасць ужыванняў з адхіленнем ад нормы.

**Фрагмент табліцы для выяўлення фанетычных асаблівасцяў
беларускага гутарковага маўлення**

Нарматыўнае вымаўленне	Агульная колькасць ужыван- няў гук	Колькасць ужыванняў ў адпавед- насці з нормай	Колькасць ужыванняў з адхілен- нем ад нормы	Адхіленні, прыклады
У словах іншамоўнага паходжання гук [э] не чаргуецца з [а] або [э ^а], ён не губляе сваёй якасці незалежна ад месца націску і ад таго, пасля мяккага ці цвёрдага зычнага-знаходзіцца: <i>д[э]пó, мат[э]мáтыка.</i>				Вымаўленне [ы]на месцы[э]: <i>ж[ы]тóн</i>
Перад мяккімі зычнымі, акрамя [γ'], [к'], [х'], у пачатку слова і на стыку марфем вымаўляюцца мяккія свісцячыя [з'], [с']: <i>[с'в']ята, [с'n']ектр.</i>				Вымаўленне цвёрдых свісцячых перад мяккімі зычнымі: <i>[сп']іна, а[сп']ект.</i>

Атрыманыя склад і лічбы табліцы дадуць статыстычныя дадзеныя, паводле якіх можна будзе пачаць праектаванне прыкладных камп'ютарных сістэм рознага прызначэння. Напрыклад, для сістэм крыміналістычнага аналізу гутаркі пазначаную табліцу можна будзе выкарыстоўваць, каб мець магчымасць сцвярджаць наяўнасць/адсутнасць галасу пэўнага чалавека ў аналізуемым запісы гаворкі, ці сказаць, што дадзеных недастаткова для ідэнтыфікацыі асобы моўцы. Работа з такой табліцай дапаможа ўдасканаліць працэс аналізу гукапісу і паменшыць час яго правядзення. У сістэмах аўтарызаванага моўнага доступу магчыма стварэнне і выкарыстанне частковых аналагічных табліц для вызначэння аўтэнтычных характарыстык пэўнай асобы.